

ԲԱՐՈՅՈՒԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏԱԿԱՆ

ԻԳ. ՅԱՐԻ 1910

Ցարենկա՛ 15 ֆր. ոսկի — 6 ռբ.:
Վեցսահուկա՛ 8 ֆր. ոսկի — 3 ռբ.:
Մեկ թիւ կ'արժէ 150 ֆր. — 70 կ.:

ՔԻՒ 6, ՅՈՒՆԻՍ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Հ Ա Ց Կ Ե Ա Ն Ք

Տեսութիւններ. — Պատասխանատուութիւն. — Ուղիղ ծամբան. — Անտոնընդութիւն. — Ներքին կեանք. — Ընկերակարակաւութիւն. — Կրթութեան ծաւալում. — Բանութիւն. — «Բաց թէ փակ». — «Բեւեռը քեւեռով թափեն» եւ ոչ՝ «մոռնա թղթէս նախամեծար է». — Հէգորներու կուսակցութիւն. — Համերաշխ լրագրութիւն. — Հայութիւն:

որ ու ցամաք տեսութիւններ՝ բնականաբար պէտք չեն մեռ գտնել գրական հանդէսի մը այն էջերուն մէջ, որ սահմանուած են, ամուռան մը մէջ մեր ապրած կեանքը ցոյց տալու: Սակայն երեւոյթներ կան, որոնց մեկնութեան համար՝ ակամայ կը ստիպուի մարդ տեսութիւններու գիմել, անոնց խնկան պատճառներն յերեւան բերելու համար: Ինչպէս անհատ մը, այսպէս ալ ամբողջ ազգ մը՝ իւր ինքնակացութիւնը պէտք է որոնել

իւր պատասխանատուութեան մէջ: Պատասխանատուութիւնն է որ իրական գոյներով կը պատկերացնէ անհատին ու ազգին աչքին այն պարտականութիւններն, որոնց գումարումէն կանուած է նոյն ազգին ապագան: Խռովեալ ժամանակներու մէջ ենք. մէկ կողմանէ զգլխած գերարշիւ սահմանադրական գաղափարական գեղապատկերէն, միւս կողմանէ՝ անզիտակ մեր պատասխանատուութեան ծանրութեան, կեանք մին է կ'ապրինք, որուն վախճանն ու նպատակը անստոյգ է. յուզող ջայլերով ալ ու ձախ կ'երերժտկինք, ամէն վայրկեան անկման վտանգին տակ, եւ որ զարմանալին է չենք նշմարեր այն խորխորատն, ուր կը տանինք ազգը: Ստոյգ է արդեօք թէ չենք գիտակ մեր պատասխանատուութեան ծանրութեան: Մեզի համար հարցը շատ պարզ է, վայրկեան մը իսկ չենք տատամիր խռոր ալլալ մը պատասխանելու: Ապա թէ ոչ անմեկնելի պիտի մնան այն ամէն դէպքերը, որոնց հանդիսատես կ'ընեն զմեզ լրագրներն ի հեռուստ, եւ որոնց մեկնութիւնը կը մնայ առ այժմ շատ տարակուսական:

Ակամայ առիթը գրիչը ձեռք այս անգամ այս նիւթիս վրայ գրելու, գիտնալով թէ հարիւրաւորներու եւ հազարաւորներու բախտին պիտի արժանանանք, եթէ զչ հրապարակու, բայց գոնէ գաղտնապէս պիտի գտաւորեալութիւնը: Ինքնարձակ ըլլալուն համար թուումք մը կանգնելու այն հոսանքին դէմ, որ առած է իւր յորձանապտոյտ գրգանքներու մէջ ազգը, ու

կը տանի չես գիտեր դեպ ի ուր: Բայց հոգ չէ՛, յարձակումներ են կրկնող, բարեկամներու եւ ուշաբերկամներու ուղղուած ազատախօս խօսքերէ վտանգ ընդշմարողներէ չենք բարեբախտաբար: Մեր մի միակնեմապահ նպատակն է՝ ուշադիր ընել այն ուղիղ ծամբան, զոր պէտք ենք կարել անցնիլ՝ քաղաքական գոնէ բարօրութեան մը հասնելու համար:

Այս էր միշտ մեր նպատակը, երբ ուրախութեամբ ողջունեցինք եւ սրապղեղ բերկրութիւն մը զգացինք՝ ի լուր համարաշխական ժողովքներու եւ կը յուսալինք թէ կարելի պիտի ըլլայ գանել՝ անհաստական շահերու խորխուլ յենարաններէն աւելի՝ ամուր օռնկութիւններ, որոնց վրայ պիտի հաստատուէր ընդհանուր շահն, ազգին շահը, որ նոյն է՝ հայուն շահը: Որչափ իրաւունք ունէին անոնք որ կը տարակուսէին այսպիսի իրական համարաշխութեան մը վրայ, Համարաշխական ժողովքը թերեւս կը շարունակուի, դեռ յոսոյ առկայեալ լոյս մը կը «պլլայ», բայց անգին այնպիսի երեւոյթներ յառաջ կու գան, որ տեսլարանին խորքը կը վանեն համարաշխական ժողովքն ալ, ժողովականներն ալ:

Կատարեալ անտեւրելութեան մատնուած է այսօր ազգը, խաղաղի՛ իւրաքանչիւր ինքնակոչ պետի մը երեւակայական աշխարհակալ ցուպին տակ... Եւ, զժբախտաբար, կը պակսի հեղինակաւոր ձայն մը, բուռն բազուկ մը, հրաւիրելու եւ վարելու քաղաքական հօտը:

Որպէս զի ընդհանուր խօսքերու մեզին մէջ անծայրածիր չէքանան մեր պնդումները, մանրամասն յառաջ բերնք այն ամէն դէպքերն, որոնցմով իրաւունք կու տանք մեք մեզի, աւաղելու մեր ողբալի կացութիւնը:

Ի՛նչ բերաւ մեզի Սահմանադրութիւնը: Յերութեան տեսակետով՝ ամենայն ինչ, մեր տեսակետով՝ միայն խորհելու եւ խօսելու համեմատական ազատութիւն մը: Բայց կը ծանօթանային վախճան, անձկութիւնը, «գեպ», կոչուած հրէագործութեանց անստոյգ ուրուականը՝ դաժակեան սրը մը պէս առկառ կեցած է մեր գլխուն վերեւը: Բայց այս կողմը պիտի չուղղենք մեր անխորհրդ, վառ գիւ քաղաքական տեսութեանց մէջ հետակորոյս կորսուիլ չենք ուզեր որս անգամ: Ի՛նչ բերաւ մեզի Սահմանադրութիւնը, մեր ներքին կեանքին ամբապնդման, ազգային հոգւոյ ուժին նկատմամբ: Ետեւտես ըլլալու վախճան չունինք, եթէ այս հարցման ալ գիմացը մեծ ՈՒՆՈՒՄ մը գնենք իբր պատասխան.

այո՛ «Ունիւն» մը, որ համեմատելով Սահմանադրութեան յառաջ ունեցած մեր ոչնչի հետ, աւելի ցաւալի եւ խոր խոցեր կը բախայ մեր սրտում մէջ:

Սահմանադրութեան յառաջ ազգին ողորմ վիճակին մէջ գնէն սկիւր լոյս մը կը տառուէր. թէ ապագան պէտք է որ քիչ շատ բարեղում յառաջ բերէ, քանի որ այնչափ հերանքեր այլեւայլ ծամբաներով, զանազան միջոցներով, բայց ըստ երեւութի միեւնոյն նպատակին կը ձգտեն, եւ այս նպատակը համակրալից հոսանք մը յառաջ կը բերէր՝ սրտերու ալքերու մէջ... Դիւրաւ կ'անտեսուէին աղէն ձախէն լսուած աղիտարներ եղբայրասպան արարքներն, որովհետեւ ամէնքն այն համոզում փայփայուած անսնել կ'ուզէին, թէ «չնչակ», ու «Դորշակ», անունները՝ մեր ապագայ վիճակին բարեղումն համար աշխատող մեծ բանակի մը ալ ու ձախ թեւերն են...

Իսկ այսօր: Երկու անունները կը ծանօթ մեր յիշատակներու մէջ իրենց պատուաւոր դիրքերու մէջ. բայց ի գործնականին ո՛չ որ այլեւս վտահալութիւն ունի այս մարմիններու վրայ, որովհետեւ, մանաւանդ վերջին թեւին վրայ գործող գունդերն՝ ազգին մէջ պատակաւ յառաջ բերելու շահատակող անհասանելիութեամբը շատ վտահալութեանցին իրենց ալ, իրենց բանակութեան ալ անունը:

Դիմամբ այս գինուրդական բառերը գործածեցինք իբր այլաբանութիւն, որպէս զի փարպեցոյն հետ կարծեանք որըալ Պերդին՝ մեզի նկատմամբ ըսած խօսքերուն վրայ. հայերն անպիտանացած ու վառթարացած ժամանակ՝ «Ծաղը էին ամենեցուն եւ կատակաւք, մինչեւ ինքն իսկ Պերդը յայտնապէս նախատելով երբեմն առաջի ամենայն ատենին, ասէր թէ այլ անպիտան եւ գունդ յետին, որ գամ մի յիմ՝ իշխանութեանն է, ասորոց է, բայց քան պատրիկ հայն է այլ յետին եւ անպիտան, եւ էր լուրն այն արժանի լալոյ եւ ողբալոյ», փարպ. 192—3.

Պերդի մը խօսքերուն, քնական է, պիտի չհաւատանք, բայց այսօր համայն երկրի վրայ գտնուած հայութեան օրգաններու մէջ այս՝ շատ անպատաս Գատասանը կը կարգանք մեր «ազգային գործիչ»ներու մեծամասնութեան վրայը:

Եթէ քայքայում ու բաժանում, սուր եւ երկպառակութիւն նշուցանել է մեր նպատակը, ա՛յն ատեն յայտնապէս խոստովանիլ ու

գաւանիլ պէտք է. իսկ եթէ միութիւն, յա-
մուժ, սէր, խաղաղութիւն եւ եղբայրական հա-
մարաշխութիւն, այն ատեն դատապարտելի են
գործածուած միջոցները: Քաղաքագէտի քաջու-
թիւնը՝ պատակտելութիւն մէջ չէ, այլ միացնելու մէջ,
բռնութեան մէջ չէ, այլ օրինաւորութեան մէջ:

Ինչ հարկ՝ միջազգային միջոցներ գոր-
ծածել, հոն ուր պէտք չէ: Ո՞ր հայը հաւատք
ունի հաւատալու՝ փառաբանուած ընկերավարա-
կանութեան վրայ, որ եւրոպական ազգերու մէջ
իսկ իբր կնիծիք ծանցուած է, քանի մը ամ-
բոխաւարներու ձեռքը իբր լաւ գործիք՝ իրենց
գրպանները պարարտացնելու: Վիեննական ըն-
կերվարականաց պետը՝ հակառակ իւր լրագրին
բերովը քարոզած վարդապետութեան, եւ հա-
րուսաներու հասցէին ուղղած թունայից խօս-
քերու, այսօր իբր առաջին démagogue ծանչ-
ցուած է, վասն զի սէր իրաւ է 19 (գրէ տաս-
նութը) պաշտաներու!! Այս պարտական ինքնին
կը կործանէ ամբողջ ընկերավարական շէնքը:
Վիմրանքը, որ ընկերավարականութիւնը՝ մա-
նաւանդ ուղիղ սկզբանց վրայ հաստատուած,
կրնայ իւր գոյութեան իրաւունքն ունենալ հոն՝
ուր գրամագիւցի եւ ուժոյ հակառակութիւնը
մեծ է, բայց հայ ազգին արեւելքի մէկ անկիւնը,
գաւառի մէկ ծակը՝ ուր հաւատարմապէս կը
տուայտի հարուստն ու աղքատը, ելլել կար-
միր-միջազգայինը երգել, ո՞հ, հաւատացէք,
ծիւղաղելի եւ աղայական է: Հազիւ կարգաւ
գիտցողներ գտնուած մութ անկիւն մը, ուր
հայը գեռ իւր գոյութեան իսկ գիտակից չէ,
պրոլէտարիզմ՝ քարոզել, ձախողութեանց ձա-
խողութիւնն է:

Այս վարդապետութիւններով պիտի զօ-
րացնէր հայ գեղընկը, որ գութանին փարած,
արիւն քրտինք կը թափէ եւ գաղափար իսկ
չունի խելիք, որ կրնայ իւր քրտանց շիթերովը
տասնապատիկ աւելի արգաւանդ ու բերրի
դարձնել իւր հողը, եթէ խելամուտ ըլլայ
դիրացուցիչ եղանակներու եւ գիւտերու: Ահա
ճշմարիտ ընկերավարականութիւնը որ պէտք է
քարոզուի մեր հայութեան կրօնից կալմով
շինականին: Ահա ասպարէզը որուն վրայ ահո-
սաձիգ պէտք են ըլլալ գրական ձեռքեր. եւ
այսօր ասոր փոխարէն՝ աւելորդ գրականութիւն-
ներով կ'ողողուի հրապարակը, կանխաժաման
ատարակներով, որոնց փոխարէն անէպը կը հնձէ
հեղինակը.... Ուրեմն կրթութեան ծաւալման
գործը պէտք էր կազմել այն նպատակներէն մին
անոնց, որոնք կրնային մէկի տեղ տասը տալ մեր

գեղընկին ու շինականին, փոխանակ աւելորդ
մուրացածոյ մոլար վարդապետութիւններով
թունաւորելու հայ կոյս սրտերը: Հայու համար
չէ սոցիալիզմ. ասոր պիտի համոզուին մեր գոր-
ծիչները, բայց անհարկի խոնջանքներով ու
քրտնալնոր տուայտանքներով սնավաստակ ըլ-
լալէ ետքը: Սոցիալիզմ եւ թուրքիա, Սոցիա-
լիզմ եւ հայ գեղընկը, այնպէս կը լծուին իրա-
րու, ինչպէս մեր մամերն ու պապերը՝ շատ բնո-
րոշ մէկ նմանութեամբ կ'ըսէին՝ «շալվարին
վրայ կապելու»:

Բայց գոնէ ընտրուած միջոցներն օրինա-
ւորութեան սահմանին մէջ ճիշդին: Ո՞չ ընաւ:
Եթէ բռնութեան տեղ՝ համեստ գործունեու-
թիւնն ընտրուէր, ուրիշներու գաղափարներն ալ
յարգելու մեծ պարտաւորութեան գիտակցու-
թեամբ ներկելի եղանակաւ միտնուէր գաղա-
փարներու տարածման, ոչ որ ըսելիք կ'ունենար:
Ազատ է մարդ իւր գաղափարը պաշտպանելու,
եւ տարածելու ամէն օրինակով միջոցներով:
Բայց այսօր հակառակը կը տեսնենք, եւ այս է
որ ոգիները կը գրգռէ, վասն զի այլոց կարծիքը
դանդ մը իսկ արժէք չունի՝ նորուայոց առաքեալ-
ներու առջեւ եւ կը սրտմահն, կը փրփրին երբ
ուրիշներու քով ալ չեն տեսներ իրենց անձնա-
կան կարծեաց համակարգութիւն մը: Ասկէ կը
ծնանի բռնութիւնը: Լրագրիներ կան իրենց
արամադրութեան տակ, պայքարին, մաքառին,
վիճարանին, բայց իրենց շարքերէն դուրս նե-
տեն այն ամէնքն, որ նոյն իսկ փոքրիկ կասկած
մը տան, թէ ճառէ աւելի — ճոկանով,
խօսքէ աւելի — ըրով ընդունիլ տալ կ'ուզեն
իրենց վարդապետութիւնները: խօսին, գրեն,
լեզուաւ ու գրով: Մենք այս հաւատքն ունենք
դեռ ճշմարիտ դրօշակեանի մը վրայ, եւ երբ
առիթ ունեցանք ողորմելի խլէզի մը հանդիպելու,
որ — ի Կ.Պոլիս, կը պարծէր «Կաւրօն» ա-
ռաջին անգամ բուռնացնէր ինքնուրոյն ըլլալու,
չքաշուեցանք բացէ ի բաց մերժելու անոր
«դրօշակեան» մ'ըլլալը. այնչափ խորին էր մեր
մեծարանքը այս կազմակերպութեան նկատմամբ:
Եւ չենք քաշուիլ ըսելու թէ երկու առիթներու
մէջ երբ միջնորդեցինք «Դրօշակեան» մարմնոյն
քով՝ երկու հայերու տնորդի դէպքով, իսկոյն
գոհացում գտանք, շնորհելով ապահովութիւն
գրավաստակ հայու մը մոտատնջութիւններու
եւ վաճառականի մը՝ դրամական անձկութիւն-
ներու...:

Պիտի առարկուի թերեւս սովորական
զէնք մը գործածելով մզիկ դէմ, թէ «մար-

մինը պատասխանատու չէ անհատի մը գործին, Եւ սակայն, պիտի պատասխանենք. «այն տանն միայն, երբ իւր վրայէն մաքրէ նետէ իսկոյն ամէն գործակցութիւն, խոռվալից դէպքերն, որ վերջի ժամանակներս ստէպ ստէպ օրակարգ կ'անցնին, չեն գտնիր պատրաստ ուրացում մը պատասխանատուութեան եւ Կ.Պոլսոյ գործիչներէն շատերը մնալը մը կը սիրեն իրենց անուան վրայ՝ երբեմն պաշտպանելով իսկ դէպքերու հնգնականները:

Որքանոցի ըմբոստութեան դէպքին մէջ քրտաուռն եղանակաւ տեսանք որ մասնակցութիւն կը վերագրուէր սոցիալիստի մը, չուրացուեցաւ: Քէշեանի գանակոծութեան առթիւ նոյն լուծիւնը. «Կարօշին» երկրորդ դէպքին նոյն, այլովքն հանդէսը: —

Եթէ այլոց համոզումն յարգելու գեղեցիկ յատկութիւնը նշանակութիւն մ'ունենար, այն աստն եկեղեցիներու՝ «բացի» եւ «փակի» խնդիրը ընա գոյութիւն չէր ունենար: Այս երբքին խնդրոյն մէջ ներեալ չէ մեզի որ խառնուինք, բայց ի՜նչ զարմանալի կերպով՝ բերանաբաց պիտի ազլէին եւրոպական ազգերն առանց կրօնի խտրութեան, եթէ լսէին որ «այս երեկոյ Ա. Ա. եկեղեցւոյն մէջ պիտի խօսի Պր. Ազլէր կամ Պէւնէրսդորֆեր, կամ աւելի փառաւոր՝ Պր. Սայց, կամ Պր. Ժորէն, կամ Բէրէլ. . . . Ապահովաբար երկրորդ օրը բոլոր երկրի անկան թերթերը մէկ մէկ քահանայ պիտի չինէին այս սոցիալիստները: Նիւթ պիտի մատակարարուէր պարտկերազարդներու . . . Եւ սակայն «ինչ որ այլոց ներքի չէ, հայ ազգին ներքի է, կ'ըսեն այն վարդապետութեան կողմնակիցները: Արդեօք շատ զիւրին միջոցով մը չէնք կրնա իրարու հետ հաշտեցնել այս երկու ճառախօս խմբակները. եթէ եկեղեցիներու մէջ՝ քաղաքական նիւթերու, բողոքներու, ազգայնական խնդիրներու վրայ պիտի խօսին աշխարհական ճարտասաններ, թող քարոզներ ալ տրուին սրճարաններու մէջ, կոնցրետի սալուններու մէջ, ակումբներու սրահներու մէջ: Եւ խնդիրը կը փակուի: Բայց ապահով կրնան ըլլալ աշխարհական ճառախօսները, որ այս գրութեան նորութիւնն իւր հրապոյրը շատ շուտ պիտի կործնեն, եւ հոն ուր քարոզէր պիտի հնչենք «Աստուծոյ խօսքը», հոն պիտի դիմէ հաւատացեալը: Եթէ սկզբնական փորձերն հաւատարմ են մեր ըսածներուն, հաւատացէք որ նորաձեւութիւնն է ասոր պատճառը: Արածիմ վատ չ'ըլլար մեղմով մը յիշեցնել թէ «Ցուն

իմ տուն ազլից կուեսցի, վճիռը՝ եթէ թուրք քրիստոնէայ ազգերու համար բուռն է, հայն էր, է, եւ պիտի ըլլայ միշտ քրիստոնէայ:

«Համիլուր դարձնենք. կ'ըսէ գեղմաշահան առածը. քիչ մը կանխատեսութիւն, փոքրիկ զգուշութիւն մը եւ սկզբնական հաստատաւորութիւն մը՝ արմատաքի կը խափանուէր տարիներով եւ ամիսներով յուզուած խնդիրը: Եթե՛րը չ'իշխեցին Caveant consules! Վճիռը՝ երբ այս սողներս գորդը՝ հաւատարիմ իւր սկզբանց, մերժեց «Լսարանի» մը մէջ խօսիլ՝ քանի որ կեղեցիկն «Լսարանի» փոխուած էր, ի՜նչ վայնասուն, ի՜նչ աղմուկ չ'արուցին՝ հիմայ ամէնէն աւելի գողոյններն, եւ մանաւանդ՝ «Խանգուս» անուն դադրած թերթը, Բոլոր երկրից սուրբերը երկիր իշան, Պապն ու Հռոմ իրար անցուեցան (եւ այնպիսի անգոյշ եղանակաւ, որ քիչ մնաց դատաստանական հետեւութիւն մըն ալ պիտի ունենար խնդիրը, եւ Արսենատէրը՝ Պատաւօրին բերնէն պիտի լսէր «Ազգ եւ կրօն» բառերու տարբերութիւնը. . .) եւ սակայն այսօր գողոյններէն ոչ ոք ճիշ մը չ'անցի պաշտպանութիւն, ի բաց առեալ «Հովիւ» թերթը, որ իւր ազատամտութեամբը քաջիկ իմն հարուածեց հարուածի արժանի եղողները. . . Եթէ ժամանակին լսէին որոշ կերպով «Սահմանադրական զգլխաւներու» թէ «Եկեղեցին Աստուծոյ խօսքին համար» չ'ընտուած է, տեղի չէր մնար այսօր այսչափ հրաբորբոք յուզումներու առջեւ գտնուելու: —

Անբաւած պիտի ըլլայինք մէկ կողմը, եթէ քանի մը խորհրդածութիւններն ալ չուղղէինք հակասոցիալիստներու, կամ չ'ըլլայ ճանչցուողներու: Քսաներորդ դարը «մրցութեան դար», անուանեցին ազգերու յառաջագիտութեան տեսակետով: Օրագնացութեան եւ ռադիոմի այս դարուն մէջ՝ բնական է, փոքր ազգերն ալ պիտի մրցին, եւ ոչ միայն ազգերը, ալ ազգի՜ն կուսակցութիւններն ալ: «Բեւեռը բեւեռով կը թափի» կ'ըսէ առածը: Թշնամոյն զինաշարժութիւնը նորանոր դէպքեր հնարել տուած է: Victis! Վայ յաղթուողներու: Ուրեմն չ'ընկճելու համար ներքի է միշտ հակառակորդին՝ զէնքերուն դէմ նոյն զէնքերով գործել: Բուր ու սուսեր չէնք հասկնար այս խօսքերով, այլ նոյն իսկ թշնամոյն կամ աւելի հակառակորդին ռազմագիտութեան տակալկին նման տակալիկ մը գործածել, ահա կերպը հարուածները չ'ըղբացնելու: Եթէ երկու կողման միջեւ հարեւանցիկ համեմատութիւն մը ներուի ընել, պիտի համար-

ձակներ լսել, թէ մեծ եւ շատ մեծ է երկու կողմնակցութեանց մէջ տիրող հակապատկերը: Մին ապաստանած է իւր արդար իրաւանց վրայ, կը պարծի, կը սնոքայ, բայց այսչափ միայն. երկրորդը չունեցած իրաւունքն իսկ կը ստեղծէ իրեն՝ օգտուելով հակառակորդին անգործութենէն կամ աւելի անշարժութենէն (inertie): Իրաւունքը պաշտպանել գիտնալը ճամբայ կը հորդէ քաջարթուն հակողութեան: Բան մը, որ չի նշմարուիր չէզոքներու վրայ, Պատենչին խաւամտին վրայ որը ու կոծեր արձակելէն լաւագոյն չէ՝ թշնամին պատենչին չմտնեցնել:

Պատրաստուած, գործն խանգար ցոյց կուտայ այսօր իւր կազմակերպութեամբ՝ թշնամին, մինչ ծալապատիկ նստած միայն գրչի երբեմն յաջող, բայց շատ անգամ հաջող պոռչառակներով կը գոհանան չէզոքները: Թայտնի է թէ այսպիսի աննման գոտեմարտին մէջ միշտ պարտուողները չէզոքներն են: Գործ պէտք է եւ ոչ խոսք: Դուք ալ կազմակերպուեցէք. անոնք ունին լաւ leaderներ, քաջակամ վաշտեր, կազմակերպիչ ոյժ, գոնէ ներքին կուսակցական միութիւն մը. իսկ չէզոքները. իւրաքանչիւր անհատ իւր անձին առաջնորդն է: Ի՞նչպէս յաղթել, ի՞նչպէս վանել, երբ առաջին առթիւ, առաջին ձախողանքի առթիւ մարտավայրը կը թողուի թշնամոյն: Պարտութիւններ կան, որ յաղթութիւններ կը բերեն: Եթէ հրապարակական ցաւակցական նամակներով կողմնակցութիւն մը զօրանար, շատ դիւրին եւ հեշտ կ'ըլլար կուսակցութիւններ կապմը:

Չիմուորը պիտի վերաւորուի, պիտի իյնայ, բայց իւր վաշտին դրօշը ձեռքը սեղմած այնպէս պիտի ներկայացնէ Նոյն իսկ իւր դիակը թշնամոյն: Դասալիք կը կոչուի զիմուորն որ առաջին յարձակման իւր լիւրջութիւնը կը նայի. վեհերոտ կը կոչուի, երբ ձախողութիւններ չեն դեղեր, չեն ջրմբեր իւր քաջութիւնը: Ըստ պատմականորէն ձգտումն իսկ կը ջնստէ հակառակորդը: Հրապարակէ կը քաշուին, ազգային գործունէութենէ կը քաշուին՝ ապշեցնելով ոչ թէ հակառակորդները միայն, այլ եւ կողմնակիցները: Նոյն իսկ սկզբնական անյաջող փորձերը նշան են թէ կենսունակ է գործող կուսակցութիւնը, եւ շատ դիւրին կ'ըլլայ ստուարացնել շարքերը: Բայց վեհ հերոսութեամբ հրապարակէ քաշուիլ՝ վատ կ'ազդէ հետեւողներու վրայ: «Հայրենիք» կը կուռէր եւ քիչ շատ փոփոխ յաջողութիւններով: Սպառնալիքի առջեւ տեղի տուաւ, կ'ըսեն, «մարմն թղթէս նախամեծար է»

գոչելով: Բայց այսպիսի առածներով կարծիք չի պաշտպանուիր, թող թէ հուժկու կուսակցութեանց դէմ մաքառիլ:

Եւրոպա անվիւսա կուսակցութիւն մըն է ընկերավարականութիւնը, վասն զի ամէն հակառակ կուսակցութիւն ալ կը ջանայ լաւ կազմակերպուիլ. ժողովքներ, խմբակցութիւններ, գործնական — եւ ոչ միայն ճառական — մրցակցութիւններ՝ կը ջանան առջեւն առնուլ ամէն շարեաց: Սոցիալիստներու դէմ կայ հոս, ի վիճակ, ահա, հեղ կուսակցութիւն մը՝ քրիստոնեայ-ընկերավարական (Christlichsozial) անուամբ, որ տապալեց ազատականները, ռամբավարները եւ իրեն պատշաճ չափու մէջ կը պահէ ընկերավարականները, որոնցմէ մէկ մասին աչքը կը բացուի կամաց կամաց, իսկ ոմանք անիշխանականներու (anarchiste) գերիկ կ'իյնան:

Միշտ կը կարգանք այլեւալ կուսակցութեանց գումարումներու հաւաքումներու վրայ, բայց զեւ չէզոքներու ժողովքի մը լուրը չկրցանք կարդալ: Իւր մէջ համերաշխ գործող լրագրութիւն մը (կ. Պ., Կարին, Ամերիկա եւն են) թեւ ու թիկունք կ'ըլլայ կուսակցութեան. ուր է չէզոքներու համերաշխ լրագրութիւնը: Վարդը շատ ուշ չըլլայ. ապահովաբար այսօրը շատ կանուխ չէ: — Ո՞րն է այս տողերը գործին գաղափարական կուսակցութիւնը: Հայութիւնը, երրորդ՝ Հայութիւնը, երրորդ գարձեալ Հայութիւնը: Համերաշխ Հայութիւն մը պէտք է ըլլալ մեր ամենուս նպատակակէտը: Փոքրիկ համեմատութիւն մը եւ կը վերջանայ մեր խօսքը:

Թաջորգներ ենք այն Հայերու, որ կը բնակէին «այն բարի երկիրը, որուն վայրերն անուշաօդ եւ բազմաշուր էին եւ գաշտաձեւ, եւ լեռանց շուրջը շատ մը ամրոցներ (կային): Խոտաբեր ու մեղրաբուխ... որուն անտառներուն վրայ... գազպէն կ'իյնէր... եւ այս երկիրս լի էր ամէն բարութիւններով, յաջողութիւններով եւ առողջ: Մեծերն կրծաւ(ւորա)սէր էին, ի շարեաց սուր, աղքատասէր, որբերու խնամածու, եկեղեցեաց վերակացու եւ զամէնքը հոգացող... Չնոք, Պատմութիւն Տարւոյն էջ 10: Թաջորգներ ենք այս անձամհներու, թէ անոնց, որոնց համար կ'ըսէր Արտաշէս՝ Վաւախ. «...հիմայ իրենց շար կամքին խնդրածն ընել կ'ուզեն, վասն զի միշտ իշխանապիւն եղած են եւ տիրապետող» (Փրպ. 42). Իշխանապիւն եւ տիրապետեաց է ինծի համար այն «բարձրայտնակ եւ խոտախիտ ու շարաբարդոյն (Ասորիկ 64) որ առ ոտն կը կոխէ Հայութեան ոգին ու նկարագիրը՝ պաշտելու

Համար օտար կուսակցութեանց բերտ ու խիստ թերափնեբեր: Չունինք յաջողութիւն եւ երբեք պիտի չունենանք, մինչեւ որ գիտակից ըլլանք այն մեծ պատասխանատուութեան որ պիտի ճնշէ ու ճմլէ զմեզ, եթէ ամենայն շնարարաւոր միջոցներով չընենք հայ միութիւն մը յառաջ բերելու, հայ ազգութեան զօգեմը ամրապնդելով, հայու դարաւոր նեցուկն ու պաշտպանը՝ իւր կրօնատէր նկարագիրը պահել ջանալով: Եթէ խժդժական դարերու մէջ հայը միութարեւոյցաւ, զօրացաւ, գիտացաւ իւր այս նկարագրով, ոճիր եւ դաւաճանութիւն՝ զրկել զինքը

այս «պապենական» ժառանգութենէն, մոլի եւ սուտանուն վարդապետութեանց ետեւէն ի քարշ տանիլ ուզելով զինքը: Վատ եւ այն ձեռքը, որ կը քակէ հայուն այս բոլոր, խոստանալով անոր սկիզբօք վանդակներ, որովք շատ անգամ խաւարտինք բանտեր են եւ վատ եւ այն հայը, որ ազատ թոյլէք մտացածին ու աննախադաս պաճառներէրով կաշկանդել ուզէ զինքը՝ փոխանակ ՀԱՅԻՍՏԱՆԻ մեծ անուան՝ փոքրիկ կուսակցական գառազին մէջ:

ԹԱՅՈՂԻՆ ՎԱՍԿԱՆՈՍԻ

Ս Ա Յ Ե Ն Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Վ Ա Ր Ք Ա Բ Ե Ր Կ Ի Ո Ս Ի Ե Պ Ի Ս Կ Ո Պ Ո Ս Ի

(Հարսնահոթիւն)

Թ. Եւ սակաւ աւուրս անցանէր, որ ոչ առնոյր ընդ իւր երիցունս եւ սարկաւագունս, ընդ որս եւ զայլ եղբարս, եւ զնայն նստէր ի տեղին յոր սովոր էր, եւ որպէս յուսմէք քաղցրահամ աղբիւրէ զվարդապետութեան քաղցր հոսանան բոլորէր ի բերանոյ:

- Ի յայս մատեաւ ի ձեռն այլոց ոմն կին յերեւելեաց, ի բաց օտուցեալ ունելով
- 5 զաշն, անուռն Փոթիժեալ, մայր Եւքսինիանոսի Պօպլիոսի: Դակ նա էր կարգեալ յինքնակալէն զառաջին պատիւ ունել զքաղաքին Պօպլիոս. արդ ձեռն զնեղոյ պէտս ունելով որպէս ասացաք մայրն իւր, իբրեւ մեծն Արեւիկոս նստեալ վարդապետէր եւ նա տեղեկանայր, փութով ընթացաւ առ նա եւ կայաւ զտոյն նորա, եւ աղայէր բազմապէս եւ ասէր. Գթա յիս յաղախինս քո, ով այր պատուական եւ սիրելի միայնոյ
 - 10 ճշմարտին աստուծոյ, եւ տուր ինձ դարձեալ զակն իմ եւ տեսանել յարդարեա զիս զմեծ ստեղծուածս Աստուծոյ՝ զքաղցրութիւն արեւուն, այսպէս ունել թշուառարար անտես լեալ. միսթարեա զնեղութիւնս իմ, խոնարհեաց յերեւելութիւն մեծութեանս իմոյ. որ եւ զորդին իմ զՊօպլիոս զմեծամեծ կարաւոն ի քաղաքս, ես եւ զնա ոչ տեսանեմ. լաւազոյն էր ինձ ի յետին աղքատութեան կալ եւ միայն աշա ունել:
 - 15 Վասն այտորիկ աղաչեմ զմարդասէր անձն քո, եւ յամենայնի պաղատիմ, եւ աղախին քեզ թշուառականս լինիցիմ. բաց զաչս իմ, զի ունիս համարձակութիւն առ միայն ճշմարտին աստուած մարթել վերստին զնեղ զտեսութիւն սոցա:

Ժ. Իսկ սուրբն ասէ. Թէպէտ եւ ես մեղաւոր եմ, ով կին, այլ եւ ողորմութեան մանաւանդ կարաւտ առ ի զարարարին մարդասիրութիւն ի յիս վերահամամել: Դակ

Թ. 1. Ե. Արդ յետ աւուրց ինչ առեալ զերիցունս եւ զօրկաւագունս եւ զայլ եղբայրութիւնն, երթայր եւ նստէր... — 2. Իսկ ուղիւ ահառն, — ի վրայ երեք կէտ գրուած՝ անշուշտ ինչան ջնջման. — 6. Ե. արդ որպէս ասացաք, զձեռնէ կալեալ (ԴԵՐՈՅԱՆԻՍ) ասեալ մայրն նորա. — 11. Ե. եւ մի անտես առնեց ին, որ այսպէս թշուառականն եմ, — 13. Ե. է իմ որդի մի Պօպլիոս, որ մեծամեծ կարող է առ կայսեր եւ ի քաղաքս... — 14. Ե. կը յաւելու հոս. են իմ եւ մեծութիւնք բաղձմբ եւ պէսպէսք, ծառայք, կարասք եւ ինչք, այլ լաւագոյն... զոյգ փոփոխութեամբ:

Ժ. 2. Ե. եւ կանխալ եմ զմարդասիրութենէն բարեբարին. ἀναρτάω, կախուիլ, յոյս